

MIROSLAV KRLEŽA, *DOMOBRAN JAMBREK*: FIGURATIVNOST U SLUŽBI ANTIRATNE PORUKE

Dijana Mikšić
Prometno-tehnička škola
Šibenik

Sažetak: U radu je predstavljena Krležina novela *Domobran Jambrek* iz ciklusa *Hrvatski bog Mars* s ciljem propitivanja uporabe stilskih figura (epiteta, metafore, poredbe, alegorije i ironije) u izgradnji antiratne poruke djela. Upravo figurativnost funkcionira kao moćno sredstvo u izdizanju konkretnih povijesnih (ne)prilika (porobljivački stav Austro-Ugarske prema „malom“ hrvatskome čovjeku) na univerzalnu razinu, čime novela ostvaruje opći pacifistički ton. Rezultati rada mogu svoju primjenu naći na satima interpretacije Krležina ratnog novelističkog ciklusa.

Gljučne riječi: Miroslav Krleža, *Domobran Jambrek*, figurativnost, ratna novelistika, antiratna poruka.

I. UVOD

Domobran Jambrek dio je Krležine zbirke novela *Hrvatski bog Mars* (1922.), *najznačajnijeg djela hrvatske književnosti antiratne orijentacije*¹ *i sigurno najbolnije europske proturatne knjige iz doba Prvoća svjetskog rata.*²

Rat je onaj trenutak kad se stvari prikazuju onakvima kakve zaista jesu; tada se najbolje vidjela bespomoćnost i bezizlaznost hrvatskoga naroda u velikoj i moćnoj Austro-Ugarskoj Monarhiji.

Domobran Jambrek predstavlja upravo jednog malog čovjeka zatećenog u ratnom vrtlogu koji uništava sve pred sobom. Njegova priča počinje novaćenjem u domobranske redove u kojima na vlastitoj koži upoznaje sve vojne disciplinske „metode“. Vrhunac doživljava na bojištu gdje gubi obje noge, a nakon čega dopijeva u privatni sanatorij princeze Marije Anuncijate čije

¹ Branimir Donat, *O Miroslavu Krleži još i opet*, Dora Krupićeva, Zagreb, 2002., str. 186.

² Rafo Bogišić, Predgovor, u: Miroslav Krleža, PSHK, knjiga I., Matica hrvatska, Zagreb, 1973.

„samaritanstvo“ prelazi u bolesne dimenzije. Njegova je sudbina istodobno priča o jednom konkretnom ratu i o ratnom besmislu uopće.

Cilj je rada pokazati na koji način uporaba stilskih figura u ovoj noveli sudjeluje u izgradnji antiratne poruke. Genette (1985.) figuru vidi kao razmak između onoga što je pisac napisao i što je mislio. Za razliku od običnog izraza figura ima oblik, a ima onoliko figura koliko se može pronaći forma za prostor između označitelja i označenika. Figura, prema Genetteu, uvijek ima snažnije djelovanje od doslovnoga izraza, ona uvijek sadržava višak smisla.³

Valja naglasiti da figure nikada nemaju samo estetsku ulogu, nisu same sebi svrhom, već utječu na spoznajno, na naš pogled na svijet. Oblikuju one vidove stvarnosti koji inače ne bi bili vidljivi na određeni način.

Ovaj će rad prvenstveno biti usmjeren na one primjere figurativnosti koji dominiraju u oslikavanju porobljivačkog odnosa velikih sila prema malom hrvatskome čovjeku, čovjeku svedenom najčešće ne samo na razinu životinje nego i običnog mesa u ratnoj klaonici.

II. METAFORAMA I POREDBAMA DO SLIKE ČOVJEKA KAO ŽIVOTINJE

Još je Aristotel (2004.) u svojoj *Poetici* naglašavao moć metafore: najvažnije je kad se pjesnik odlikuje uporabom metafore jer to se jedino ne može naučiti od drugoga, to je obilježje genijalnosti; umjeti naći sjajne metafore znači umjeti vidjeti sličnost.⁴

U prvome dijelu novele koji prikazuje novačenje domobrana i primjere vojne discipline, Krleža obilno upotrebljava metaforične izraze. Cilj im je ukazivanje na istovjetnost položaja domobrana i stoke koju se odvodi na klanje, ali i naglašavanje njihove naivne, prostodušne i pasivne prirode. Može se zamijetiti pravo bogatstvo naziva domaćih životinja: *pa će sada da krote te zagorske svinje i lupače, mrcine i krmeke* (250),⁵ *mule tulumansko* (252), *vol mulasti* (255), *osli zalupani zagorski* (255), *krava pečena* (256)...

Uvrede i psovke koje izgovara vodnik Repić najčešće su mjesto ostvarivanja takvih metaforičnih izraza, čime se izravno prezentira i nehuman odnos nadređenih prema običnim vojnicima. Obični vojnik sveden je na

³ Vidi: Gerard Genette, *Figure*, Beograd, 1985., str. 51. i 59.

⁴ Vidi: Aristotel, *O pjesničkom umijeću*, preveo Z. Dukat, Školska knjiga, Zagreb, 2004., str. 46.

⁵ Brojevi u zagradama označavaju stranice novele. Preuzeto iz: Miroslav Krleža, „Domobran Jambrek“, u: *Hrvatski bog Mars*, Naklada Ljevak, Matica hrvatska i HAZU, Zagreb, 2001., str. 249 – 283.

razinu domaće životinje, stoke: s njime se može postupati kako se hoće, a kasnije, po potrebi, gurnuti u ratnu klaonicu.

Iako se zajednička osobitost smatra osnovom metafore, ne traži se stvarna sličnost domobrana s kravom ili magarcem. Ovdje metafora djeluje na razini dojma i stava. I. A. Richards (1988.) povlači široku razliku između *metafora koje djeluju kroz neposrednu sličnost dviju stvari, suštine i sredstva, i onih metafora koje djeluju kroz zajednički stav koji možemo zauzeti prema oboma (često zahvaljujući raznim slučajevima i nebitnim razlozima)*.⁶

Pitanje je koliko u navedenim primjerima ima traga onoj genijalnosti o kojoj govori Aristotel. Njime, imenovanje ljudi određenim životinjama sasvim je uobičajena pojava u svakodnevnim psovkama. Zato opet treba naglasiti da su spomenuti izrazi uglavnom korišteni u upravnom govoru (govor vodnika Repića) ili u slobodnom neupravnom govoru (čime ulazimo u misli vodnika Repića). Na taj je način govorna karakterizacija (psovanje) povezana s etičkom (odnos prema domobranima).

Napomenu Weststeijna (1955.) *kako autor metaforama najbolje izražava bit svoje osobnosti i svoju viziju svijeta*,⁷ moglo bi se ovdje malo i preinačiti: metafore ovakvoga tipa u noveli najbolje slikaju osobnost i viziju svijeta tipičnoga vojnog zapovjednika. Poprilično strog stav, ali tipičan za Krležu mogao bi i danas izazvati poneku oštru reakciju čitatelja, pogotovo ako novelu čitaju u kontekstu Domovinskoga rata kako nam to sugerira Donat.⁸ Donat je prije svega usmjeren na lik domobrana Jambreka kao predstavnika svih naših „domovinskih“ Jambreka koji se nakon rata bezuspješno vuku od vrata do vrata, od ministarstva do ministarstva. Karakteristike zapovjednika u domobranskim redovima nije stavio u prvi plan, ali poneki bi čitatelj i tu našao kakve (ne)odgovarajuće analogije. U Krležinu obranu (ako je to uopće moguće i potrebno) želim napomenuti kako je Domovinski rat bio nešto potpuno drugo. Boriti se u Prvom svjetskom ratu bezglavo za tuđe interese i braniti vlastiti dom u Domovinskom ratu – dvije neusporedive stvari. Također, simbolika vodnika Repića mogla bi se shvatiti puno šire: on općenito predstavlja bilo kojeg čovjeka koji iskorištavajući položaj koji mu je opravdano ili neopravdano dan omalovažava one koje smatra podređenima sebi, manje vrijednima.

⁶ I. A. Richards, *Filozofija retorike*, Bratstvo-Jedinstvo, Novi Sad, 1988., str. 94.

⁷ W. G. Weststeijn, „Metafora – teorija, analiza i interpretacija“, u: *Tropi i figure*, zbornik, ur. Ž. Benčić i D. Fališevac, Zavod za znanost o književnosti, Zagreb, 1955., str. 144.

⁸ Vidi: Branimir Donat, *O Miroslavu Krleži još i opet*, Dora Krupićeva, Zagreb, 2002., str. 222 – 229.

Povezivanje domobrana s domaćim životinjama, osim u metaforama, vidljivo je i u poredbama. Za razliku od metaforičkih izraza, korištenih uglavnom u upravnom i slobodnom neupravnom govoru, usporedbe su češće u narativnim dijelovima i komentarima pripovjedača: *ustrijeliti kao psa* (250), *savilo se tijelo domobrana Sovca od muke i on rokće kao prase* (250), *i tako su te „momke“ natjerali kao marvu* (251), *sad su regruti satjerani kao blago u novu štalu* (252), *regruti su plahi kao govedo* (252), *regrut se može podojiti kao krava* (252), *kao ovnovi se predali na milost i nemilost* (253), *čovjek strigne ušima kao magare* (253), *čeka svoju sudbinu kao kunić na medicinskom stolu* (255)...

Ni u slučaju vodnika Repića nisu izostavljene poveznice sa životinjama, ali riječ je o drukčijim vrstama. Usporedbe s bikom i medvjedom imaju potpuno drukčiju konotaciju – ukazuju na snagu i nadmoć nadređenih: *vodniku Repiću žile na vratu nabrekle kao biku* (254), *sve to mrmlja Repić kao medvjed* (257).

Poredba svoju afektivnost postiže spajanjem pojmova iz dvaju različitih područja. Škreb (1998.) ovako opisuje djelovanje poredbe na čitatelja:

*Jedan od pojmova u poredbi traži da bude natopljen afektivnošću, a drugi mu se nadaje upravo zbog toga što je za pjesnika i za čitaoca pun posve određene afektivnosti. Ovaj će drugi afektivnost određenog mjesta pojačati do te mjere da će ono što pjesnik prikazuje tako oživjeti za nas kao da se kreće pred nama ili kao da to upravo mi proživljavamo. Pjesnik će, dakle, poredbom nastojati pojačati afektivnost onoga pojma kojem želi pridati naročito čuvstveno djelovanje.*⁹

Dovođenjem ljudskog života (ovdje konkretno života malog hrvatskog domobrana) u vezu sa životinjama kao što su ovan, prase, govedo ili magare, pisac istodobno stvara i dojam groteske. Ozbiljna i tragična situacija postaje izobličena, karikirana, a time i smiješna.

Za razliku od školske definicije metafore kao skraćene poredbe, Ricoeur (1981.) vidi poredbu kao vrstu metafore. Za njega je poredba metafora koja se razlikuje samo načinom prikazivanja, odnosno, u gramatičkom smislu, oblikom predikacije. Umjesto da kažemo „ovo je ono“, poredba koristi dva termina koja su jednako prisutna u diskursu i kaže „ovo je kao ono“. Za Ricoeura je metafora elegantnija i moćnija, ponajviše zbog izostanka termina komparacije (kao, nalik, poput). Izravna atribucija stvara iskru iznenađenja koju poredba raspršava.¹⁰

⁹ Zdenko Škreb, „Mikrostrukture stila i književne forme“, u: *Uvod u književnost*, ur. Škreb – Stamać, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 1998., str. 259.

¹⁰ Vidi: Paul Ricoeur, *Živa metafora*, GZH, Zagreb, 1981., str. 30 – 60.

Uz psihološke i etičke karakteristike, poredbama se želi istaknuti smrt kao konačna dužnost svakog domobrana. Dati život za tuđe interese nešto je što se podrazumijeva. Sljedeći primjeri to pokazuju: *ta cijela domobranska klasa izgleda kao da je u jednoj strašnoj kajiti čudne austrijske lađe smrti, te sve putuje polagano u brodolom* (251), *ljudi sortirani u toj crnoj utrobi vagona kao lijesovi* (258).

Iako im se na nedjeljnoj misi govori kako su domobrani božji bojovnici, jer Bog je na strani mađarske krune, te će svi ginuti kao sveti Sebastijani, zapravo je svaki vojnik na bojištu, sugerira nam Krleža, tek obično meso koje će se upotrijebiti kao streljivo. Takav stav posebno snažno iskazuje sljedeća metafora: *satnija se postavila u osam mesnatih zidova* (265).

I u psovkama zapovjednika vidljiva je takva percepcija domobrana – više nisu ni živa stoka, već komadi mesa nakon klanja: *Kaj se smijete kaj krvavice raspuknute? A kaj me ti glediš kaj krava pečena?* (255)

Razgovor domobrana o smislu ratovanja donosi zanimljiv kontrast između prošlih ratova u kojima je čak bilo nečeg dostojanstvenog, prema ovome današnjem (Prvom svjetskom ratu), koji je samo klanje: *davni su ratovi doživljeni kao provincijalne operete nasuprot ovom industrijaliziranom fabričkom klanju* (262).

III. AFEKTIVNOST EPITETA

Epiteti u uvodnom i završnom dijelu novele, dakle u onim dijelovima vezanima za prostore baraka, upućuju na neljudske životinjske uvjete u kojima su se našli domobrani. Sasvim je razumljivo prevladavanje pridjeva „prljavo“ i „smrdljivo“, riječi koje bismo sigurno upotrijebili za opis štale: *stakla siva, prljava* (249), *smrdljive slamnjače* (249), *smrdljive stare, krvave i prnjave bluze (bila je to uniforma)* (250), *prljava bujica* (257), *prljava i pljesniva baraka* (279), *u toj smrdljivoj baraci* (279), *stijene trule i promočene* (279)...

Kao što je već spomenuto, Krleža je strog i nemilosrdan u oslikavanju hrvatskih zapovjednika. Oni su se, kao predstavnici habsburške velesile, našli u ulozi mesara: *bilo je u podoficirskom glasu toliko sarkastične, upravo mesarske zlobe* (249).

Uz oslikavanje stvarnih karakteristika nekog pojma, navedeni epiteti nose i snažan emotivan naboj.

Drukčija je funkcija pridjeva ako on kao atribut ima svrhu da izazove određeni čuvstveni dojam, pa mu nije glavna zadaća da obilježi sam predmet onako kako se on javlja našim osjetilima, nego više da razvije

svijet čuvstava što ga taj predmet treba da izazove u čitaocu, objašnjava Škreb uz napomenu kako upravo Krležu u hrvatskoj književnosti smatra majstorom afektivnog pridjevskog atributa.¹¹

I pomoću takvih epiteta ostvaren je kontrast između života u barakama i onoga u dvorcu-bolnici Belvedereu, gdje je sve čisto, bijelo i svijetlo.

IV. ALEGORIJSKI PRIKAZ AUSTRIJE

U sceni kad nastradalog Jambreka njeguje Princeza, najčešće se uočava prisustvo alegorije. Tako, primjerice Vučetić (1958.) pišući o Krležinu književnom djelu, vidi Princezu kao Austriju.¹²

U liku jedne histerične, sadistički i fetišistički usmjerene žene ocrta se porobljivački stav Austrije prema hrvatskome narodu. Pri ovakvoj interpretaciji treba imati na umu prirodu alegorije – ona uvijek u sebi sadrži dvostruki smisao. *Alegorija ne potiskuje svoje prvo, doslovno značenje, već se njezino značenje gradi na istovremenoj suigri doslovnog i prenesenog značenja*, ističe Zlatar (1995.) u svome radu o alegoriji.¹³

Tako bi lik Princeze Marije Anuncijate prije svega trebalo gledati kao određeni tip žene. U takvom bi čitanju ona kao snažan subjekt ukazivala na primjer izmjene muško-ženskih uloga. Ipak, tema je ovoga rada vezana za antiratnu problematiku pa nas u tom smislu zanima Marija Anuncijata kao alegorijski prikaz Austrije.

Nije rijetkost u književnosti da se države/zemlje prikazuju likom žene. Nezaboravna je Matoševa Hrvatska viđena kao žena-majka. I Krležina Marija Anuncijata naizgled je obuzeta majčinskim osjećajima prema Jambreku, ali isprepletenima s nečim perverznim: *Ono u postelji pod baldahinom u bijelom tilu zamotano leži dijete! Taj je Narcis netaknuto dijete!* (277)

Možda bi se moglo alegorijsko viđenje proširiti i na dvorac Belvedere, barem na onaj njegov dio u kojem je smještena Princeza sa svojim odbačanim pacijentima. Taj bi dio dvorca predstavljao Austriju, mjesto sjaja i privilegija, Austriju kako je vide „mali“ ljudi. Princeza bi se odnosila na jedan dio austrijske aristokracije, onaj koji je zauzeo poprilično dvoličan stav u ratnom vremenu: dok njihovi sunarodnjaci doslovno maltretiraju

---

¹¹ Škreb, nav. dj., str. 264.

¹² Šime Vučetić, *Krležino književno djelo*, Svjetlost, Sarajevo, 1958., str. 201.

¹³ Andrea Zlatar, „Alegorija – figura, tumačenje, vrsta“, u: *Tropi i figure*, zbornik, ur. Ž. Benčić i D. Fališevac, Zavod za znanost o književnosti, Zagreb, 1955., str. 268.

male narode, oni se bave lažnim samaritanstvom budući da je sve samo „skupljanje bodova za raj“.

Vučetić (1958.) Jambrekov torzo, koji Princezu sad podsjeća na Narcisa iz muzeja, tumači kao torzo samog hrvatskoga naroda – nekad divan, zdrav narod, sad je osakaćen, ali ni to nije dosta, i ovakav postaje objektom sadističkog izživljavanja velikih sila. Jambrek se osjeća „silovanim“ i „izmesarenim“: *Silovali su nas! Zar nas valjda nisu? Zar nas nisu bacili na cestu? (...) Silovala me Princeza! U Belvedereu! Odgrizla mi noge!* (281)

Riječi „silovanje“ i „mesarenje“ daju posebno upečatljiv ton u prikazu odnosa velike Austrije prema malom hrvatskome narodu, čime je naglašen Krležin antihabsburški stav, ali i općenito osuđujući stav prema velikima i jakima koji muče malene i slabe.

V. PROTEST IRONIJOM

Kod teoretičara postoje nesuglasice u vezi s određivanjem pojma ironije, a ipak većina čitatelja lako uočava ironiju u njezinim jednostavnijim oblicima. Težak (1995.) uočava ironiju i u samom naslovu zbirke jer *u prvi mah izaziva dojam jakog, ratničkog, pobjedničkog boga, a iz teksta proizlazi nešto posve suprotno: hrvatski bog Mars i nije baš hrvatski, jer je u službi tuđinca, a nije ni oličenje neke snage i ratničke samosvijesti.*¹⁴

Sve do romantizma ironija je uglavnom smatrana mikrostrukturalnim elementom teksta, tj. jednom od figura. Tijekom modernizma ona se sve više promatra na makrostrukturalnom planu što je posebno postignuto deheroizacijom likova. Ironija promatrana na makrostrukturalnoj razini postaje važan element pri interpretaciji.

Ironija je kod Krleže neizbježna. Promišljajući o ironiji u romanima ovoga velikog pisca, Škvorc (2003.) upozorava kako bez razumijevanja ironije proizvedene u Krležinim tekstovima ne bi bilo moguće razumijevanje njegovih tekstova. Škvorc ironiju prije svega vidi kao *destabilizirajući ton kojim se napada određeni sustav vrijednosti.*¹⁵

Takva ironija, doživljena prvenstveno kao negacija, uočljiva je i u ovoj noveli.

Krenemo li od najniže razine, primijetiti ćemo zasebna ironijska žarišta, posebno u imenovanju određenih likova i pojava. Gomilanjem atributa i

¹⁴ Stjepko Težak, Pogovor, u: Miroslav Krleža, *Hrvatski bog Mars*, Tipex, Zagreb, 1995.

¹⁵ Boris Škvorc, *Miroslav Krleža, Ironija i roman: U Krležinim labirintima*, Naklada MD, Zagreb, 2003., str. 209.

apozicija koji su u suprotnosti s pravim odnosom prema onome o čemu se govori ostvaruje se dojam podsmijeha i negacije: tvoj Gospodin Bog vodnik (251), gospoda kraljevski ugarski podoficiri (253), kraljevska ugarska satnija (257), kraljevski ugarski rat (257), Sveta Mater Crkva Rimska („naša dobročiniteljica, naša zaštitnica“) (258), božji bojovnici domobrani (259), Njezino Visočanstvo Marija Anuncijata Valerija Konstanca (270), uzvišena samaritanska gesta Njezinoga Visočanstva (272), dobra kršćanska gospođa Marija Anuncijata, austrijska kneginja i generalica (274)...

Iako se na prvi pogled može činiti neutralnom, apozicija „gospodin“ uz imena vojnih zapovjednika (gospodin vodnik Repić, gospodin desetnik Gradiški) djeluje ironično, pogotovo kad se kontinuirano koristi. Riječ je o prikazu načina na koji sebe vide sami zapovjednici i kako žele da ih vide drugi. Misle da njihovo maltretiranje regruta tako djeluje uzvišeno, školovano, čak opravdano.

Novela sadrži čitav niz obimnijih ulomaka prožetih ironičnim tonom. Takvi su ulomci najčešći u prvome dijelu gdje se prikazuje „dresura“ vojnika, ali ima ih i u predstavljanju likova vezanih za dvorac Belvedere (Marija Anuncijata, otac Benedikt). Zbog velikog broja primjera donosim samo neke najupečatljivije dijelove:

a) ostvarivanje discipline u kasarni

- *Eto! Taj je domobran „natrag ćušio“ gospodina desetnika! Sad bi ga mogli predati vojnom sudu! Svezati ga i predati vojnom sudu, i tamo bi ga ustrijelili kao psa! Ali gospodin satnik to ne će! Gospodin satnik je dobar čovjek! Neka poživi, svinja! Neka se popravi! Ima prilike da sve poliže!* (250)
- *Gospodin vodnik Repić dakle radi po svim prokušanim metodama domobranske zorne obuke i sve šakom pokazuje.* (253)

b) položaj vodnika Repića

- *Ja sem po rangū, bumo rekli, viši od tebe, i moj rang vidi črez tvoj rang! Ja vidim črez tebe, jer ja sam Gospon, a ti si kmet! Ja vidim črez tvoja čreva!* (251)

c) gošćenje vojnih zapovjednika onim što su oduzeli regrutima

- *A tamo se gospodin desetnik Gradiški gosti piletinom i race-tinom tustom, pa sve lijepo zalijeva crljenikom mirisnom, te (da bolje u tek ide) govori o čistoći zahoda, i o tome kako je čistoća zahoda barometar satnijske discipline i kulture.* (252)

d) funkcioniranje satnije

- *Taj će se problem patrolski još i dublje protumačiti metaforama da je satnija hrušt, a patrola ticalo, i da je satnija slijepac, a patrola batina kojom se pipa, ali za te buče i tikve zagorske je danas to dosta da je patrola pesnica kojom se satnija brani od čuške, jer satnija nije domobranska tikva bedasta, nego kraljevska ugarska satnija!* (257)

e) nedjeljna misa

- *...takav jedan maskirani kavalir osvanuo je pod krinkom Svete Matere Crkve Rimske („naše dobročiniteljice, naše zaštitnice“), i sada će da govori u ime Njegova Veličanstva Cara rimskog i Kralja jeruzalemskog i u ime Gospodina Boga koji je tu kod nas na ovoj strani fronte, u ovo sudbonosno vrijeme, ratuje na strani Centralnih sila, na strani mađarske Krune u smislu Nagodbe od g. 1868.*

- *Onaj kavalir, Kristov stjegonoša, pod svetim se Duhom marmornim zapalio u ognjici retorskoj, i ta slavna figura koja tri ljubovce ima (jer je elegantan u uniformi) taj pomno obrijani vitez u roketi, on govori o Dinastiji Habsburga i o krvi i o smrti koja je naročito slavna baš na bojištu gdje padaju ranjenici kao sveti Sebastijani.* (258)

f) pismo poručnika Lulića ženi Katici (nalikuje razglednici sa školske ekskurzije)

- *Meni je jako dobro. Ja imadem tišlera u mojoj satniji, pak mi je učinio divan unterštand, i tamo sad visi Tvoja slika. Košta je mnogo bolja nego doma, meso dva puta na dan. I šampanjca pijemo često. Osobito pred patrolu. Ali se ne boj ništa, draga Katice. Malo se puca, to je sve. (...) Ljudi su pokorni i dobri, i mene jako vole, i kad im ja velim išli bi i u vatru i u vodu. Pa ti se sjećaš uostalom mog sedmog be razreda?* (266)

g) „samaritanstvo“ Marije Anuncijate

- *Njezino Visočanstvo Marija Anuncijata završila je naime posljednju spiralu svojih unutarnjih pobjeda usponom do tradicionalnog katolicizma kome su njeni djedovi i pradjedovi, što su još u oklopu i u čipkama hodali, služili mačem i stijegom, i koji su u smislu svoje ovozemaljske vrhunaravne misije poklali prilično mnogo ljudi.*

- *Kao što se za jednu slabokrvnu i histeričnu damu iz najviših krugova pristoji, ona je sterilna, kao što je za cijelog svog*

vijeka bila, u četvrtom svom deceniju primila u sebe hostiju, poklekla pred misterijom Matere Crkve i sagnula glavu. (271)

- *Ona je to učinila tužna srca i u prvo vrijeme našla je u tom bolničarskom pozivu neobičnu senzaciju, osobito sada kad je u Evropi tako dosadno te čovjek ne može ni u Egipat ni na Rivijeru. (272)*

h) sveti otac Benedikt

- *(Taj sveti otac Benedikt bio je, naravna stvar, barun i kavalerist u svoje vrijeme, pa se i njemu otkrio besmisao kacige i mača. Vatikanska karijera i kardinalski šešir pričinili se tom barunu i kavaleristu mnogo vrednijima od reglemana i maneža, pa se obratio jedne noći jašeći – ne u Damask – nego u Rawuu Wotczynu u svoju galicijsku garnizonu, i skinuo dragunsku dolamu, te se opasao užetom.) (...) Važno je u toj stvari samo to da je baš taj sveti otac Benedikt glavom nagovorio Njezino Visočanstvo da Belvedere (svoje najmanje dobro od dvadeset i tri hiljade jutara) žrtvuje u karitativne svrhe, i to upravo u korist ovog carskog i kraljevskog poduzeća koje je odlučilo da prodre do Soluna da bi tako kneginje visokog Dvora mogle da ubiru sedamdeset posto kamata. (272)*

Između ostalog, u primjerima pod e), g) i h) može se uočiti kako je ironija stavljena i u službu izricanja kritike Crkvi, točnije nekim njezinim predstavnicima. Otvara se pitanje može li se povezati rat i Bog? „Ispiranje mozga“ idejama o svetom ratu, što je tema misne propovijedi, opisano je s podsmijehom koji je istodobno oštra osuda. Izokretanje i zlouporaba svih kršćanskih vrijednosti vidljiva je u liku oca Benedikta i Marije Anuncijate.

U posljednjem je dijelu novele najuočljivija tragična ironija ili ironija sudbine (izraz koji Škvorc dosljedno primjenjuje u spomenutom radu). Iako je je u slučaju domobrana Jambreka fizička smrt izbjegnuta, tragedija se očituje u samoizolaciji ovoga lika koji je na takav način prisiljen i dalje živjeti svojim ispraznim životom unutar zadanog ograničavajućeg svijeta. Iako, kako sam navodi, silovan i izmesaren, izbačen iz dvorca na blatnjavu ulicu, Jambreka i dalje sanja o Princezi (Austriji?), gotovo fetišistički pretvarajući je u voštanu damu vulgarna izgleda:

Ide sada Jambreka, šepesa tamo do ugla gdje stoji rasvijetljen izlog jednog frizerskog salona. U izlogu je tamo voštana dama što ima isto tako crvenkastu kosu kao što je bila u princeze, i zubi su joj tako blistavi,

i smije se i slična joj je, a usne joj gore, tako strašno gore kao pečati na sudskim pismima i osudama.

Pa će Jambrek tamo stajati i zuriti kroz staklo u onu ružičastu svjetlost, te tako, sklopljenih vjeđa, on će nijemo sanjati o nasmijanoj Princezi. I sanjati, i sanjati (282).

Ta ispraznost u kojoj nastavlja egzistirati uvjetuje njegovu tragičnu ironiju/ironiju sudbine. Čitava je novela na neki način ironizirana čežnja za Europom, za „europskim redom“, koji je za Krležu prividan i lažan. On razotkriva dno, talog naizgled blistave Europe kojoj Hrvati oduvijek teže. Ne negira se u noveli Europa općenito, već ona Europa koja po malim zemljama provodi svoju politiku podređivanja, dovođenja drugih u inferioran položaj. Hrvati, prikazani ovdje kao građani drugog reda, i kad ih se maltretira, ne mogu se maknuti od svojih mučitelja. Jambrek, koji je čitavog svog života maštao o carskom sjaju, i nakon što je iskorišten i izbačen iz svog sjajnog dvorca, mašta o onoj „koja mu je odgrizla noge“. Tako je u ovom slučaju odnos Monarhije i hrvatskoga čovjeka prikazan gotovo sado-mazohističkim.

Za dekodiranje ironijskih slojeva u svakom, pa tako i u ovome tekstu, nužno je određeno poznavanje konteksta, jer *ironija ne živi u zrakopraznom prostoru*.¹⁶ U ovome je slučaju riječ o poznavanju prilika u kojima se našla Hrvatska u okviru Austro-Ugarske Monarhije. Iako pisac najčešće koristi dovoljno signala kojima ukazuje na određena ironijska žarišta, čitatelj koji pozna je i izvantekstualne odnose uspješnije će ih dekodirati.

VI. ZAKLJUČAK

Književnost je oduvijek odražavala određeni pogled na svijet, a figure su pridonosile tom pogledu. Novela *Domobran Jambrek* samo je jedan u nizu primjera kako jezikom književnoga djela dati kritiku određenih pojava i angažirano se postaviti prema uočenome.

Figure u ovoj noveli pomažu razotkrivanju autorova odnosa prema sudbini hrvatskoga čovjeka u vrtlogu Prvoga svjetskog rata, dakle u vrijeme kad je Hrvatska egzistirala, gotovo u polukolonijalnom položaju, u sklopu gigantske Austro-Ugarske Monarhije.

Krleža nije usmjeren na velike, iznimne ličnosti, već na psihologiju malog čovjeka na velikoj povijesnoj pozornici. Snažnim usporedbama i metaforama ostvarena je percepcija hrvatskih domobrana kao bespo-

---

¹⁶ Boris Škvorc, nav. dj., str. 335.

moćnih, pasivnih, prostodušnih domaćih životinja podvrgnutih životu u bijednim uvjetima, a potom pretvorenih u meso unutar klaonice Prvoga svjetskog rata. Ovi domobrani nisu dragovoljci, ne znaju za što/koga se bore; oni su unovačeni, bespogovorno prihvaćaju vojnu „dresuru“, a svoj život predaju kao dužnost, bez razmišljanja ima li on kakvu drugu vrijednost. Odnos Princeze i Jambreka često se vidi alegorijskim: oslikava ondašnje austrijsko sadističko ugnjetavanje Hrvata.

Krležin protest protiv nemilosrdnosti vojnoga režima, habsburškog lice-mjerja i besmisla rata podcrtan je ironijom, kako na mikrostrukturalnoj, tako i na makrostrukturalnoj razini. Krležin je protest i protest hrvatskoga naroda jer Krleža uvijek nastupa kao nacionalni bard. Sva zbivanja i sve likove vrednuje u svjetlu ironije. Ironija je ovdje snažan element negacije svega onoga što je Austro-Ugarska postavila na pijedestal.

Ipak, naizgled precizno usmjerena kritika na ovaj konkretan rat, pretvara se u opći pacifistički poziv. Upravo je figurativnost pripomogla Krleži da vlastiti doživljaj rata uzdigne na univerzalnu razinu. Figure su i u ovome primjeru pokazale kako nikad nisu samo ukrasi već moćno umjetnikovo pomagalo u prenošenju svezremenih poruka.

LITERATURA

- Aristotel, *O pjesničkom umijeću*, preveo Z. Dukat, Školska knjiga, Zagreb, 2004.
- Bogišić, Rafo, Predgovor „Domobranu Jambreku“, u: Miroslav Krleža, PSHK, knjiga I., Matica hrvatska, Zagreb, 1973.
- Donat, Branimir, *O Miroslavu Krleži još i opet*, Dora Krupićeva, Zagreb, 2002.
- Genette, Gerard, *Figure*, odabrala i prevela Mirjana Miočinović, Vuk Karadžić, Beograd, 1985.
- Krleža, Miroslav, „Domobran Jambreku“, u: *Hrvatski bog Mars*, Naklada Ljevak, Matica hrvatska i HAZU, Zagreb, 2001., str. 249 – 283.
- Richards, I. A., *Filozofija retorike*, Bratstvo-Jedinstvo, Novi Sad, 1988.
- Ricoeur, Paul, *Živa metafora*, GZH, Zagreb, 1981.
- Škreb, Zdenko, „Mikrostrukture stila i književne forme“, u: *Uvod u književnost*, ur. Škreb – Stamać, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 1998., str. 233 – 282.
- Škvorc, Boris, *Ironija i roman: U Krležinim labirintima*, Naklada MD, Zagreb, 2003.

- Težak, Stjepko, Pogovor, u: Miroslav Krleža, *Hrvatski bog Mars*, Tipex, Zagreb, 1995.
- Vučetić, Šime, *Krležino književno djelo*, Svjetlost, Sarajevo, 1958.
- Weststeijn, W. G., „Metafora – teorija, analiza i interpretacija“, u: *Tropi i figure*, zbornik, ur. Ž. Benčić i D. Fališevac, Zavod za znanost o književnosti, Zagreb, 1955., str. 113 – 149.
- Zlatar, Andrea, „Alegorija – figura, tumačenje, vrsta“, u: *Tropi i figure*, zbornik, ur. Ž. Benčić i D. Fališevac, Zavod za znanost o književnosti, Zagreb, 1955., str. 261 - 279.

MIROSLAV KRLEŽA, SOLDIER JAMBREK: FIGURATIVENESS IN THE SERVICE OF ANTI-WAR MESSAGE

SUMMARY

This paper focuses on Krleža's novel *Soldier Jambrek* (*Domobran Jambrek*) from the cycle of *Croatian God Mars* (*Hrvatski bog Mars*), with the aim of questioning the use of figures of speech (epithets, metaphors, comparisons, allegories and irony) in the construction works of anti-war message. Figurativeness functions as a powerful tool to give rise to specific historical (dis)advantages (Austro-Hungarian enslaving attitude towards the “small” Croatian man) on a universal level, which realizes a general pacifist novel tone. Results of work can make their application to interpretation lessons of Krleža's war novelistic cycle.

Key words: Miroslav Krleža; *Soldier Jambrek* (*Domobran Jambrek*); figurativeness; war novels; anti-war message.

